DANIEL CARDONA I CIVIT
(Barcelona 1890-Sant Just Desvern 1943)

Judith Cobeña i Guàrdia

Daniel Cardona i Civit. Prats de Molló (1926)

DANIEL CARDONA I CIVIT

Per què un article sobre Daniel Cardona i Civit?
Qui fou Daniel Cardona i Civit?
Què féu Daniel Cardona i Civit?

Aquest article sobre Daniel Cardona i Civit ha estat motivat per la seva desaparició, ara fa cinquanta anys i escaig, i per la necessitat de donar a conèixer al veïnat de Sant Just Desvern les persones i personatges que han anat configurant allò que som ara, en tant que poble. Aquest veí de Sant Just, estimat per molts i perseguit per d'altres, va viure i va treballar en aquest poble on també morí, i hi fou enterrat en el silenci que la dictadura franquista va imposar a pràcticament tots els catalans. Potser és aquest silenci, que a vegades encara plana, un dels motius per parlar de Daniel Cardona persona, de l'amic dels seus amics, del pare, i per què no, del polític i activista.

Daniel Cardona i Civit fou, a més de veí de Sant Just Desvern, un dels seus alcaldes més carismàtics alhora que un lluitador i ideòleg independentista incòmode per a molts i silenciat per propis i estranys més d'una i de dues vegades. En aquest article vull presentar, des de la meva vessant de dona jove -d'una generació que no ha viscut la Guerra Civil, i la postguerra l'ha sentida explicar a pares i avis-, en Daniel Cardona **persona.** Voldria poder transmetre el vessant humà, que trobéssiu, entre les línies a vegades indestriables de la narració sobre els fets polítics, el pagès il.lustrat, l'amic dels seus amics, el romàntic, el pare dels nostres convilatans. Procuraré acostar-vos a les arrels de l'home, a vegades difícils de trobar entre el marasme de les cuites. Però no voldria parlar del personatge, d'aquest trobo que ja en parlen els llibres on la Història va escrita amb majúscules, en els articles sobre la Història del nostre país, si la hi cerqueu, hi trobareu la seva empremta ben present.

L'única arma per lluitar contra els silencis, imposats o acomodaticis, és la memòria, i alhora aquesta és l'eina més eficaç per no perdre la identitat. De la memòria que resta a la pell, a les ninetes dels ulls d'aquells que veieren i convisqueren amb els homes esdevinguts personatges, és de la que més em refio. Aquí teniu un bocí d'aquesta memòria dels dies viscuts per Daniel Cardona, i tot fent vots perquè no us hi avorriu, el darrer desig: feu memòria!

1890-1917 INICI DE TRAJECTE

Concepció Civit i Puigventós

Joaquim Cardona i Planas

Això era i no era l'estiu de l'any 1980, cap a les cinc de la tarda del dia 20 de juliol, quan la fresca comença a guanyar la partida a la xafogor de les hores diürnes, naixia a Barcelona al carrer de Jovellanos, número vuit, segon pis, el segon fill del matrimoni Cardona-Civit. En aquella llar benestant ja hi havia una menuda de poc més d'un any, Ascensió Cardona i Civit, que es mirava amb els ulls ben oberts aquell nou germanet. Al cap d'un mes de néixer, els seus pares van decidir que era hora de batejar-lo, tal com era costum en les famílies cristianes. Es dirigiren cap a l'església de Nostra Senyora de Betlem, allí el mossèn, Jaume Cardona i Planas, germà del seu pare, va batejar-lo tot imposant-li els noms de Daniel, Francesc i Josep. D'aquest bateig en foren testimonis: el seu pare, els avis paterns -Francesc Cardona i Maria Planas-, els avis materns -Pere Civit i Agnès Puigventós-, els padrins -Francesc Civit i Puigventós i Anna Parera i Gelabert- i el marit de la seva padrina, el seu oncle Josep Cardona i Planas, amo de can Cardona de Sant Just Desvern.

Aquell vailet va créixer envoltat de llibres escrits en diverses llengües i motivat constantment a aprendre força i bé. Les beceroles les hi ensenyaren a l'Escola Cisneros, una escola que havia estat fundada pel seu pare i una colla de companys. Un cop acabat el període d'educació obligatòria va continuar estudiant i aprenent noves matèries, assistia a cursos i cursets a la

Universitat Central i a la seu de la Unió Catalanista i també a algun curs privat. Va aprendre anglès i alemany amb Rossell i Vilà i August Argimón, va aprendre Història de Catalunya amb els professors Rubió i Tudurí, i Rubió i Ors, també va aprendre geografia, literatura, veterinària, agricultura, art i arquitectura... El cuc del saber feia forat en el cap i en l'esperit despert d'aquell noiet que de ben menut, amb només dotze anys, ja enviava articles a les revistes infantils del moment, si reviseu els primers números d'*El Patufet* n'hi trobareu, més tard va anar ampliant les publicacions i aparegueren articles seus a *Cu-Cut!* i a *Garba,* entre d'altres.

La cultura castellana i la francesa mai no foren cultures llunyanes per a ell. Un cosí germà de la seva mare, en morir va deixar-li en llegat una valuosa biblioteca, on va trobar-hi llibres escrits en totes dues llengües, llibres que l'aproparen a aquelles cultures i li obriren nous camins vers la universalitat.

L'any 1905 començà a treballar. La primera feina el dugué a una merceria del carrer del Fivaller, ara carrer de Ferran, a can Borràs. Era el saltataulells, o sigui, el noi que vivia i despatxava tota la setmana a la botiga, i viure-hi volia dir que hi dormia també, damunt el taulell (d'aquí el curiós nom *saltataulells*), només tenia dret a visitar els seus els caps de setmana. I amb la primera feina els primers contactes amb la realitat del país treballador, amb les organitzacions com el CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria) on anaven agafats de la mà els conceptes d'obrerisme i catalanisme, la promoció i l'ajuda mútua o la Unió Catalanista, de la qual Cardona formà part des de les files de les Joventuts de la Unió.

El 25 de novembre d'aquell mateix any, juntament amb el seu company de feina i amic, Josep Suriol i Baldú, protagonitzà la primera *gesta,* si voleu, adolescent, però primer senyal clar de la seva inclinació gens tèbia per l'independentisme. Doncs bé, aquella tarda davant de la merceria, tot fent el fatxenda, passaren uns militars de l'anomenat *"glorioso ejército español"* que venien de La Rambla, de calar foc a la seu de la revista *La Veu de Catalunya*. Cardona i Suriol sense pensar-s'ho ni poc ni gaire, molt indignats, llençaren una galleda de serradures mullades al damunt dels oficials i per poc que no provoquen la crema de la merceria... Tot plegat va acabar en un foc d'encenalls i la pèrdua de la feina. No van pas trigar gaire a trobar-ne una altra. Cardona va anar a parar a una altra merceria del carrer del Carme, can Bonan, i d'allà a can Sunyol dels carrers Fusina i Comerç.

En aquells magatzems va aprendre el funcionament del comerç en totes les seves vessants, tant a peu de sacs com a les oficines. De la mà de l'avi de can Sunyol va entrar en contacte directe amb la Joventut Catalanista i d'allà en sorgiren amics per tota la vida i companys de lluita com Joan Alavedra, Francesc Domingo, Pere Pascual, August Argimon, i especialment Joan Salvat-Papasseit, de qui les pedres de Sant Just encara recorden la figura malalta passejant-s'hi.

Però de fer feina i de fer pàtria Daniel Cardona no en va aprendre només venent betes i fils i en reunions teòriques a la Unió Catalanista, allò que acabà de forjar-li el caràcter independent i l'esperit de lluita foren les seves estades repetides de petit a Piera i a can Cardona a Sant Just. En contacte directe amb la terra, amb la feina dels conreus i amb la gent que la feia possible, flairant, escoltant i vivint el tarannà d'aquella gent farrenya, aprengué a fer feina ben feta i com n'és de valuosa cada una de les peces en tot engranatge per fer que aquest rutlli, ja es tracti de la terra i els conreus, el bestiar o els pobles.

Colla d'amics. 1.-Daniel Cardona. 2.- Josep Suriol. 3.-J. Cardús. 4.- Joan Salvat-Papasseit. 5.- Albert Rovira. 6.- Joan Alavedra. (Dels altres, no n'hem trobat el nom ni ningú que ens en pogués donar notícies)

1917-1922 CAN CARDONA-SANT JUST DESVERN

A finals de l'any 1917, el seu oncle, Josep Cardona, va cridar-lo a Sant Just per ensenyar-li com portar el negoci i la feina del mas. Ells no tenien fills i Daniel n'esdevingué l'hereu conjuntament amb la seva cosina germana, Antònia Julià i Cardona.

Can Cardona era una de les masies importants del Sant Just de l'època. La casa gran era situada a la plaça de la Constitució, avui plaça de mossèn Jacint Verdaguer, envoltada de xiprers i al cor del poble. Entre les terres que pertanyien als Cardona s'hi comptaven les terres de l'Hostal Vell, les del Serral, les del propi mas i en règim de manlleu conreaven les de can Sagrera. A més de les terres també tenien bestiar, més de cinc cavalls de tir, ramats de xais i cabres, vaques i vedells per a llet i carn. La feina que tot això suposava la feien entre els amos del mas i tota una munió de gent. Cinc mossos, dues minyones i, quan la feina apretava, es llogaven els nois de l'anomenada "colla de la Vicenta". Als conreus de can Cardona s'hi podien trobar verdures de tota mena, fruites, hortalisses, arbres de jardí i fruiters per

Can Cardona 1917 (1.-Ignàsia Camps a la finestra. 2.-Anna Parera Gelabert, asseguda. 3.-Assumpció Cardona i Civit, dreta. 4.-Maria Pons i Pons, dreta sobre el pou. 5.-Fabià Pons i Pons. 6.-Frederic... i Pastor)

a planter i vinya. Quan Daniel començà a treballar-hi va muntar una vaqueria moderna sota la vigilància veterinària de Miquel Rossell i Vilà, gran amic i mestre, que era inspector d'higiene pecuària i de sanitat a la frontera francesa de Puigcerdà.

El mes de setembre de l'any 1918 va morir el seu oncle i Daniel va posar-se al front del mas, però treballar la terra no va pas fer que oblidés el compromís amb el seu país, ans al contrari, allà va començar a interessar-se de prop per la marxa de la política general partint del nucli municipal.

El mes de febrer, el dia 9, va contraure matrimoni amb Madrona Gelabert i Castellví, filla de can Mèlich. Els testimonis d'aquell casament foren August Argimon i Vicenç Ballester, va oficiar-se a l'església de la Mercè de Barcelona i el capellà que els casà fou mossèn Antonino Tenas, que ja aleshores era mossèn a Sant Just. D'aquest matrimoni en nasqueren tres fills, Núria, Jordi i Francesc.

Tots aquests anys foren anys de gran activitat política per Cardona. Mantenia contactes amb tots els moviments nacionalistes d'arreu d'Europa, tenia molt clar que per tirar endavant una idea política calia, d'entrada, comptar amb l'associació de gent de diverses tendències i tot estudiant els fenòmens nacionalistes, va apropar-se al moviment irlandès *"Sinn Fein"* i en féu una lectura sota la visió catalanista: nacionalistes d'una peça enfrontats als botiflers que ajuden els opressors estrangers. Cardona creia que tot moviment havia de tenir una base forta, una força paramilitar capaç d'accions, i una bona cobertura d'enllaç amb un cap visible i carismàtic que lligués tota la trama. Fou així com inicià els seus contactes i la seva relació amb Francesc Macià. Conjuntament actuaren en l'agitació i la lluita al carrer dels anys vint on s'enfrontaren obertament regionalistes, catalanistes i republicans contra espanyolistes, amb més d'un vessament de sang i revenges per part dels uns i dels altres emmarcades sobretot en la campanya autonomista de l'any 1919.

A nivell municipal, Cardona va entrar a formar part del govern municipal de l'alcalde Navarra el dia primer d'abril de 1922, el cridaren arran d'una renovació de regidors. La seva entrada ha estat més d'un cop comparada amb l'arribada d'una alenada d'aire fresc i vigorós. Va renovar les tasques del consistori, va iniciar tot un seguit de feines de remodelació del poble i va començar a urbanitzar-lo i adaptar-lo a un futur que ja s'albirava industrial. Sota la seva gestió va empedrar-se la carretera Reial, començaren a construir-se les escoles noves i la plaça del Mercat, també es feren les

primeres ballades de sardanes i s'iniciaren les obres de l'escorxador. Però arribà la Dictadura de Primo de Rivera, corria l'any 1923, i les armes canviaren la legalitat per la dictadura.

Daniel Cardona i Civit, Madrona Gelabert i Castellví, Jordi Cardona i Gelabert, Francesc Cardona i Gelabert, Núria Cardona i Gelabert

Sota la dictadura, però, Cardona va seguir organitzant grups de gent ferma disposada a fer-se sentir. Una de les accions sonades fou l'anomenada "acció del Garraf". Un grup de joves va hissar una bandera catalana a l'Ajuntament de Vilanova i posà una bomba a la via del tren mentre passava el comboi on viatjaven el rei i el dictador, l'any 1924. Més tard, aquell mateix any, pel mes de juliol, va intentar provocar un tiroteig amb la policia durant l'enterrament d'Àngel Guimerà, però la mateixa gent de la Unió Catalanista va avortar l'acció. Amb tots aquests moviments, Cardona va anar guanyant-se fama, sobretot entre la policia, d'irreductible i perillós, fins i tot més que

personatges com Francesc Macià, que no parava tampoc de fer conxorxa contra la dictadura.

Cardona, que era un home compromès i conegut pel seu radicalisme, va haver d'emprendre el camí cap al que seria el seu primer exili. Sant Just va quedar orfe d'un pencaire de primera i la seva família restà a l'espera de notícies per poder anar a reunir-se amb ell frontera enllà.

Abans de poder passar la frontera cap a França, però, la família Cardona va haver de suportar la visita dels militars espanyols que sota les ordres del general Severiano Martínez Anido, aleshores governador militar de Barcelona, el cap superior de policia Miguel Arlegui Banyoles (conegut també per ser un dels organitzadors dels escamots de pistolers del Sindicat Lliure) i el jutge militar Fernández Valdés, entraren a sac al mas, destrossaren la biblioteca i l'emprengueren a cops amb tot el qui se'ls posà pel davant. A Madrona Gelabert aquesta incursió li va suposar la pèrdua d'un fill i la salut. Però de res no els va servir la brutalitat d'aquella actuació, la guilla ja havia fugit del cau i conspirava de l'altra banda de frontera, mentre enfortia el seu tarannà de "patriota" pels uns i de "peligroso separatista" pels altres.

OCTUBRE 1923-GENER 1931 -PRIMER EXILI-

Per situar una mica el marc polític del moment cal dir que el 1923 la burgesia catalana i bona part dels dirigents de la Lliga Regionalista acolliren amb satisfacció el cop militar que representava la fi de l'agitació sindical, la suspensió de tots els drets públics dels ciutadans, la prohibició de tots els partits polítics i l'inici d'una política d'ordre públic ferotge. De fet els polítics de la dreta catalana no creien que la dictadura acabaria mostrant-se hostil amb el catalanisme, s'equivocaven.

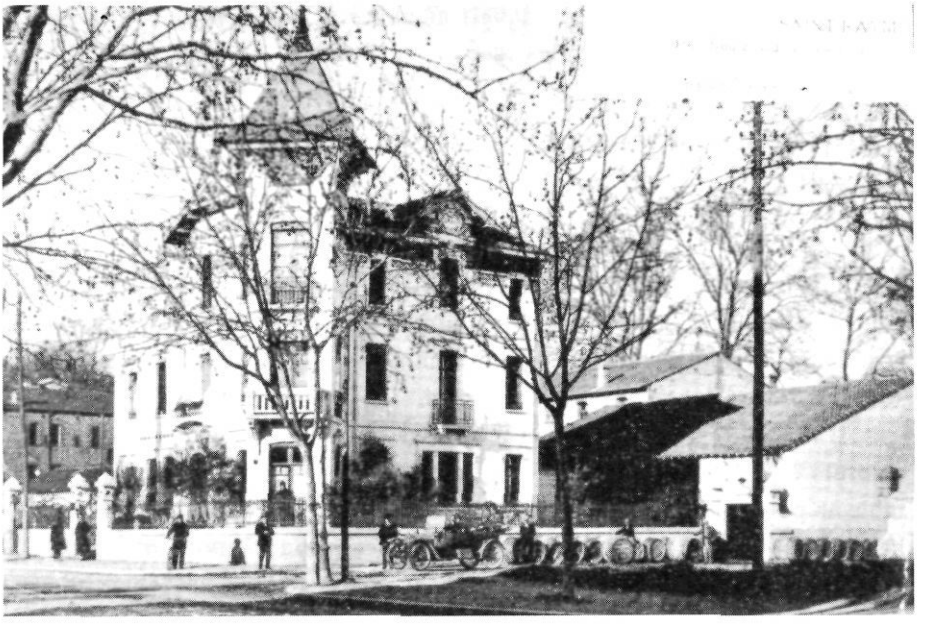
El directori del *Mussolini* d'Alfons XIII -Primo de Rivera- (aquesta fou la presentació pública que el rei en va fer durant la seva visita a Itàlia) va trigar ben poc a prohibir l'ús públic del català, la utilització de la senyera i fins i tot les ballades de sardanes. Va dissoldre les diputacions provincials, cessà tots els diputats elegits per sufragi universal i atorgà facultats als governadors civils per designar els nous membres d'aquestes corporacions. De fet iniciaren la destrucció de tota l'obra feta per la *Mancomunitat de Catalunya,* que deixà d'existir el 12 de març de 1925. La política repressiva continuava tacant el país, es dissolgueren els ajuntaments i es substituïren

tots els membres elegits per membres fidels al nou règim. A Sant Just la formació d'un nou consistori es féu sota les ordres directes de la Guàrdia Civil. Prohibiren als capellans de fer sermons i publicar en català i la junta del Col.legi d'Advocats de Barcelona fou destituïda i molts dels seus membres desterrats de Catalunya. Cal esmentar que com en tota dictadura, hi hagué gent que va seguir fent els sermons en català i publicant en la nostra llengua no pas sense dificultats, però.

Mentre el règim de Primo de Rivera instaurava la dictadura, Daniel Cardona trobava lloc on viure i amics a Perpinyà. A la capital del Rosselló va entrar de soci en un comerç d'importació de fruites naturals i seques provinents d'Espanya. Va treballar-hi fins a l'any 1927 quan amb Simó Llauneta, exiliat com ell, muntaren una botiga de queviures molt a prop del mercat central de Perpinyà. Allà venien una mica de tot: formatges, fruites, melmelades... i feien de correu d'enllaç a molts dels qui passaven la frontera. Jordi Cardona ens explica que aquells anys per a ells, els fills, foren anys feliços, vivien bé, en una casa molt bonica, anaven a escola i rebien visites dels amics del seu pare tot sovint, amics que eren el vincle permanent amb Sant Just.

Tal com feia a Sant Just, Daniel Cardona no parava pas quiet pel que fa a la lluita política, sota l'aparença del botiguer tranquil estava en contacte amb tots els grups d'exiliats i mantenia tota la xarxa a dintre de Catalunya que lluitava constantment contra el règim. A França, com queda palès als seus escrits, va estar en contacte amb el grup que encapçalava per la banda més política Francesc Macià. Allí es parlava i s'anava organitzant l'"acció de Prats de Molló" (un intent d'envair Catalunya des de França que a Cardona mai no va acabar de convèncer, ell considerava que era precipitada una acció d'aquesta mena sense tenir prou gent preparada ni al front de l'acció ni a dintre el país per, un cop endegada, poder recolzar la gesta). Aquestes diferències de punt de vista i la poca simpatia que Cardona sentia per la gent que envoltava Macià, als quals considerava més uns aduladors que uns bons polítics, feren que aquell 4 de novembre de 1926 les relacions amb el futur president de la Generalitat de Catalunya es refredessin, tot i que continuaren escrivint-se i intercanviant opinions sempre.

I d'aquesta manera, entre petites victòries i grans derrotes, amb la lucidesa com a bandera i sentint tristor per la poca unió que hi havia entre totes les tendències catalanistes, arribà l'any 1930 i la coordinació entre tots

36 Boulevard Clemenceau (la casa a Perpinyà). La família Cardona vivia al segon pis.

els grups espanyols i Estat Català per donar una darrera empenta a la dictadura, caigué Primo de Rivera i s'instaurà el govern Berenguer.

Es proclamà una amnistia per a tots els presos polítics de què quedaven exclosos els implicats en el famós afer del Garraf. O sigui, que quan Cardona decidí de tornar a casa, només passar la frontera el detingueren i el portaren al castell de Figueres. D'allí passà a la presó Model de Barcelona on romangué un mes i finalment fou alliberat. Acabat el temps de presó tornà de dret al mas, i tot Sant Just l'esperava. Joan Gironès ho recordava d'aquesta manera: "Els santjustencs vàrem reunir-nos al pont que fa de línia divisòria entre el terme d'Esplugues i el de Sant Just, a l'actual carretera Reial i d'allí l'acompanyàrem a casa en manifestació deturant-nos abans al local d'Esquerra Republicana". (L'any 1930, Esquerra Republicana de Catalunya no havia estat fundada, per tant el senyor Gironès devia referir-se al local d'Estat Català o Nosaltres Sols! situat al carrer Badó).

Ni els anys, ni aquell règim ferotge no havien fet flaquejar la memòria ni l'estima del seu poble per aquell alcalde que havia hagut de passar la frontera per salvar la vida i les idees.

ABRIL 1931-OCTUBRE 1934 -REPÚBLICA CATALANA-ALCALDIA

En arribar a Sant Just, el consistori estava encapçalat per un dels contribuents majors del poble, Joaquim Carbonell i Modolell, que havia accedit a l'alcaldia a resultes de la remodelació dels ajuntaments dictada sota les ordres del règim primoriverista.

L'any 1931 la dictadura entrà en crisi malgrat petits moments de glòria com els èxits en la campanya del Rif. La burgesia començava a sentir-se molesta pels abusos de poder i el clima de revolta social que el pistolerisme havia provocat, i d'aquesta manera s'acabaren convocant eleccions municipals, on concorregueren les dretes coaligades en una amalgama de liberals, reformistes i regionalistes, mentre les esquerres per un cop a la història decidiren unir-se i presentar-se com a Esquerra Catalana.

El 12 d'abril de 1931 el Front d'Esquerres guanyava les eleccions municipals passant al davant de les opcions de dretes de tendència monàrquica. Aquests resultats precipitaren l'adveniment de la República. A Barcelona prengueren l'Ajuntament el grup encapçalat per Lluís Companys, convidaren l'alcalde que encara hi havia a deixar buida la plaça, i es proclamà des del balcó la República. El dia 14 d'abril des del balcó del Palau de la Generalitat, Francesc Macià proclamava en veu alta i enfervorida, la República Catalana, davant la munió de gent concentrada a la plaça de Sant Jaume, i el dia 15 emetia una ordre per a la constitució dels nous consistoris.

El rei, en veure que el poble, per la banda més llunyana a les seves tesis, s'havia fet amb el poder, va decidir marxar, va anar-se'n camí d'un exili tranquil des d'on vetllar de lluny estant pel retorn de la monarquia. Al cap de dues generacions, l'Estat espanyol torna a ésser un estat monàrquic, una monarquia constitucional per obra i gràcia del testament polític del darrer dictador i el pacte entre partits i personalitats que aleshores feien part del Front d'Esquerres, clarament republicà, i que ara han esdevingut simplement demòcrates.

Aquelles eleccions d'on sorgí la República es feren encara sota la legislació restauracionista per la qual hom votava noms i no pas llistes tancades. A Sant Just guanyaren els partidaris de Cardona, agrupats a l'entorn de l'Esquerra Catalana i els republicans. Els opositors eren el grup format pels representants de la Lliga Regionalista, encapçalats per Gaspar Modolell i Jané.

Cardona va formar consistori i reprengué l'activitat de millora del poble que durant el seu exili havia quedat pendent. Aquest govern municipal obtingué tot el suport popular i com a mostra aquest escrit on el consistori ret comptes de l'ús fet dels diners que havia demanat als vilatans com a emprèstit:

"Durant aquests mesos s'han realitzat els següents treballs: OBRES PÚBLIQUES. Pavimentació del carrer Maragall. Construcció d'escales i pavimentació del carrer de l'Església. Eixamplament i arranjament dels camins veïnals de Can Candaler i Can Gelabert. Arranjament i reparació del camí de Can Mèlich i del pont de la Riera. Eixamplament de la Carretera de la Muntanya que va a Vallvidrera. Plantació d'arbres en tota la Carretera Reial. Construcció de nínxols i treballs de secularització del cementiri municipal. Instal.lació d'una font i obertures a la plaça del mercat. Arranjament del carrer Martí i Julià. Eixamplament del carrer de la Sala. Arranjament de la pavimentació de la Rambla. Obertura de l'Avinguda de la República i col.locació de voreres. Construcció de clavegueram al carrer de Bonavista, al carrer del Raval de la Creu i de Baix. Reparació i recerca d'aigua de la mina situada en el Parc Municipal de la Font de la Bonaigua i construcció d'una font pública. Construcció d'un pou final depurador de les aigües residuals, obra d'una gran importància i única en la seva classe, al final del carrer d'Hereter(...)"

Tota aquesta és l'obra feta en dos anys i escaig per tot l'equip municipal amb un metòdic Daniel Cardona al capdavant.

A casa, els seus horaris també els tenia ben pautats, el seu fill Jordi ens ho explica: "El pare es llevava molt d'hora i es posava a escriure articles per a diferents revistes estrangeres on opinava i explicava el moment polític de Catalunya" (*Diari de Tolosa, L'Independent de Perpinyà, Le Petit Marsellais,* revistes bretones i flamenques...). "Cap a les vuit es dirigia a l'Ajuntament, allà s'hi estava un parell d'hores revisant papers i fent gestions, després enfilava cap al mas i a la una tornava a passar per l'Ajuntament; a quarts de

CATALANS DE SANT JUST DESVERN!

Es per a el dia 12 d'Abril, que'l govern d'Espanya, convoca a tot el país a unes eleccions municipals. La nostra població de Sant Just Desvern, després de més de vuit anys de no poder-fer prevaler el seu voler popular, després de tot aquest temps, en que els drets dels homes i especialment dels Catalans, han estat trepitjats i sota l'amenaça del més fort, a n'aquells que se sentisin prou agosarats per a fer cara als enemics de Catalunya i de la Llibertat, es troba tot d'una davànt d'aquestes eleccions municipals, on podrà manifestar ostensiblement la seva condició catalana i liberal.

En aquests moments, en que ja finalment és possible fer sentir la nostra veu i exteriorizar els nostres sentiments més preuats, cal que el poble de Sant Just Desvern, es recordi de la seva condició catalana i no renegui de la pròpia sang. Cal recordar-se de les vexacions sofertes durant els set anys de dictadura militar: La nostra bandera prohibida, la llengua catalana exclosa de les corporacions públiques i treta de tota manifestació exterior, perseguits els catalans amb prou voluntat i fermesa per a no doblegar-se a l'imperi de la força; tancades les escoles catalanes, regirats els arxius de la nostra història nacional per a fer desaparèixer veritats seculars, tota una guerra verdable contra l'esperit català i contra totes les coses essencials de la nostra Catalunya. Calia, durant tot aquest temps, ésser català per a veures vexat i perseguit.

Ara és hora Catalans de Sant Just Desvern, de fer prevaler la nostra protesta contra aquestes iniquitats passades i al mateix temps traduir-la en obra sòlida que refermi les petites conquestes catalanistes i democràtiques en la vida del nostre poble. Lligats de peus i mans, és l'única arma que podem usar: anar a votar. Les eleccions no portaran a la victòria el plet de Catalunya; però mentres es treballa per a la consecució definitiva del nostre suprem ideal de llibertat, no podem descuidar els altres camins que si bé no considerem essencials, ajuden a l'obra total de reivindicació.

Per això el "COMITÈ CATALANISTA RADICAL", d'acord amb els elements democràtics i republicans de Sant Just Desvern i altres elements independents, ha acordat anar a les vinents eleccions municipals, sacrificant actuacions catalanissimes, molt estimades, i formar una candidatura d'homes honrats i idealistes, sota la denominació de CANDIDATURA D'ESQUERRA CATALANA.

Així anem a les eleccions per dignitat catalana i ciutadana, que no sigui dit que Sant Just Desvern, no s'incorpora al plebiscit català i liberal que tots els altres pobles de Catalunya s'apressen a participar. Que no sigui dit que Sant Just, és una cosa estranya al cor mateix de la nostra estimada Catalunya.

Tenim també el deure i la responsabilitat d'una tasca catalanitzadora fervorosamant constructiva a fer i que no faran mai els homes que fins avui han regit el nostre Ajuntament sota l'opressió de la Dictadura a la que han vist ells amb simpatia, perqué era una prolongació no dels seus ideals, sinó dels seus instints.

Anem a la lluita d'eleccions a regidors amb un pla ideal, tot lo elevat possible de les misèries i passions locals. Lluny d'aquells odis personals de campanar, simptoma evident d'un salvatgisme grosser i de la més deplorable mala educació política; que entenem nosaltres ha de donar-se ja per enterrat en l'època present.

Creiem que devem educar el poble i donar-li un ensenyat sentit polític, bagat en el respecte personal i en la llibertat i independència d'opinió més àmplies i més lliures.

Consti doncs, que no anirem a trucar a l'espalda de ningú. No anirem tampoc de porta en porta demanent vots. La nostra CANDIDATURA D'ESQUERRA CATALANA, es fà publica i qui vulgui voter-la que la voti. Ens estimem més tenir un vot emès amb tota llibertat, que cent vots obtinguts per la coacció i la tirania de la força o de la necessitat.

Anem a les eleccions per Catalunya i per la Llibertat. VOLEM a Catalunya mesiressa dels seus destins. VOLEM la garantia de la Llibertat per tots els homes, com a base de tot ordre juridic i social. VOLEM la llibertat d'associació obrera i les solucions mes pròximes a una definitiva justicia social. Quant diem que volem la llibertat de la nostra Terra, volem dir també llibertat per a tots els Catalans.

En l'ordre d'administració local o de la població. VOLEM que l'Ajuntament de Sant Just Desvern sigui regit per homes elegits pel sufragi popular, i tradueixin l'opinió dels nostres veïns.

VOLEM intensificar una obra de educació popular, que vagi dels infants als adultes mancats d'ensenyaments culturals i de tècnica d'ofici, especialment als desvalguts i a la classe obrera, digna de més atenció i de més justicia.

VOLEM catalanitzar tota l'actuació del nostre Ajuntament, duta fins avui al marge de la vida de Catalunya i molts cops fins hòstil a la seva ànima mateixa; i que tot interès d'ordre moral i esperitual predomini damunt la lluita per interesos materials.

I VOLEM finalment que l'Ajuntament de Sant Just Desvern sigui la més alta expresió de la justicia exercida de cara al poble.

Enfront dels que reneguen de la política, practiquen una política d'interessos més vil i abominable, que totes les altres polítiques; nosaltres hi posem l'ideal de la nostra Patria.

Enfront dels que voldrien regnar perpetuament a Sant Just Desvern, convertint el seu Ajuntament en una oligarquia de quatre; suport vergonyós de totes les altres oligarquies; nosaltres hi possem els drets dels altres fills i veïns d'aquesta població.

Ells volen la pau, el silenci, la quietut dels cementiris. Nosaltres volem adaptar-nos a l'evolució natural dels temps actuals.

La tradició per ells, és una excusa a totes les indignitats. Per nosaltres la bona tradició sanjustenca es un exemple de dignitat i de fermesa. Ells, no porten a la lluita cap ideal. Hi porten el seu afany de vanaglòria personal i el seu esperit de comandament. Nosaltres aportem a la lluita la bandera de la Patria i de la Llibertat i totes les lloses de plom cauran a l'escalf del nostre esperit.

Catalans de Sant Just Desvern! per Catalunya i per la Llibertat! voteu la següent

CANDIDATURA D'ESQUERRA CATALANA

Daniel Cardona Civit, Miquel Casanoves Bosch, Josep Piquet Gelabert, Francesc Riera Morejón, Josep Santacana Canut, Just Vidal Puig

Pasquí de la candidatura d'Esquerra Catalana, encapçalada per Daniel Cardona.

dues, les dues tornava a casa a dinar i havent dinat se n'anava a Barcelona. Agafava l'autobús, feia un cafè al Zurich i d'allí cap a la seu de Nosaltres Sols! on escrivia articles per a revistes de tot l'Estat espanyol. Escrivia sota el pseudònim de Vibrant donant la visió de Catalunya a les altres nacions de l'Estat. Aquells foren anys intensos pel pare, anys on viatjà molt i convidà sovint personalitats d'altres terres de l'Estat, sobretot del País Basc, gent com l'ideòleg independentista Eli Gallastegui, a venir a conèixer la realitat catalana, ell també va recórrer el nostre país de punta a punta."

Visita d'un grup de polítics bascos al consistori de Sant Just, fotografiats a l'escala de l'església (el tercer per l'esquerra a baix és Daniel Cardona i Civit i a la seva esquerra amb el barret a la mà, Eli Gallastegui. A la seva dreta, Just Vidal i Puig)

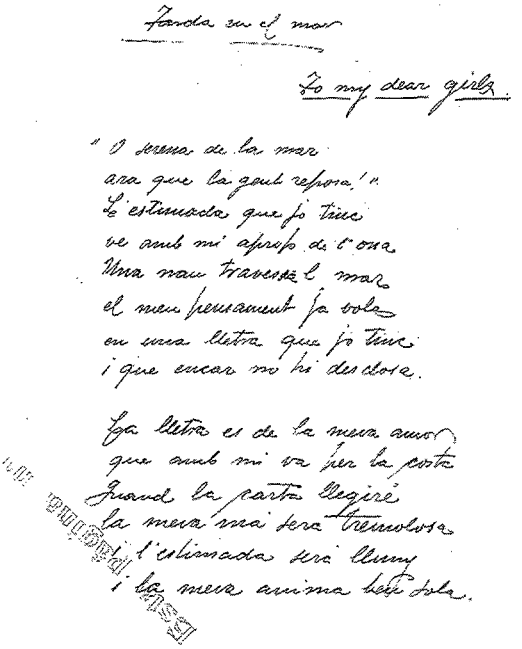
Però no tot fou alegria i obertura. En el camp polític sí que s'anava avançant, però la vida portà llàgrimes a can Cardona. Aquell any 1931, el primer de maig, moria Madrona Gelabert, l'esposa de Daniel Cardona, després de patir una llarga malaltia. Al cap dels anys i de nou a l'exili ell encara la recordava en un escrit a la seva filla:

Carta a Núria Cardona i Gelabert, datada l'1 de maig de 1941.

"Café des Deux Magots
170, Boulevard St. Germain
Paris (6ème)

Querida hija: Hace una semana, que por razones de negocios, he tenido que volver aquí a París. Llevo una vida de mucho trabajo y poco negocio. Se vive de milagro. Como podría ser que al regresar a Perpignan tuviera cartas vuestras, yo escribo estas líneas para deciros que ya os escribiré con calma, a mi regreso. Dí a Jorge que tampoco no he escrito aún a su futuro suegro. Todo eso lo haré, cuando salga de mi trabajo actual. Hoy hace años que murió vuestra madre. Lo recuerdo perfectamente bien, y a pesar de las mil y una preocupaciones en que me veo rodeado, y lejos de todas aquellas cosas que me la recuerdan, he pensado en ella(...)"

Molt la devia recordar Daniel Cardona home, perquè abans de casar-s'hi ja n'estava prou enamorat com per escriure-li poesies romàntiques com la que transcrivim:

Fonda en el mar

To my dear girl

" O serena de la mar
ara que la gent reposa "
La estimada que jo tinc
ve amb mi a prop de l'ona
Una nau travessa el mar
el meu pensament ja vola
en una lletra que jo tinc
i que encara no hi desclouse.

La lletra es de la meva amor
que amb mi va fer la posta
Quand la partir llegiré
la meva mà serà tremolosa
l'estimada serà lluny
i la meva anima bessa sola.

Però el curs de la vida seguia i el curs de la política també. Res no podia aturar-se i s'arribà a l'any 1934. De nou eleccions municipals, aquesta vegada un cop promulgat l'Estatut d'Autonomia i elegit el Parlament Català. A Sant Just les guanyà el Front Nacionalista per 558 vots i es formà un nou govern municipal amb una minoria composta per Esquerra Republicana de Catalunya, que n'havia obtingut només 275. La Lliga Catalana, hereva de la Lliga Regionalista, no va presentar-se a Sant Just. Es pot dir que el nostre fou l'únic municipi de tot Catalunya on el govern municipal estava compost per una majoria nacionalista sense adscripció a cap partit. De fet, allò que el poble va votar fou la bona gestió de l'equip encapçalat per Daniel Cardona, més que no pas una llista concreta. I aquesta gestió anava avalada pel programa de la Coalició Esquerra Catalana que deia així:

"VOLEM la garantia de la llibertat per a tots els homes, com a base de tot ordre jurídic i social.

VOLEM la llibertat d'associació obrera i les solucions més pròximes a una definitiva justícia social.

Quan diem la llibertat de la nostra terra, volem dir també la llibertat per a tots els catalans."

La tasca d'aquest govern municipal va anar desenvolupant-se seguint la línia marcada per l'anterior fins al dia 13 d'octubre de 1934. Els *fets d'octubre* interromperen l'actuació del consistori que no reprengué les seves tasques fins el 30 de maig de 1935.

7 D'OCTUBRE DE 1934-16 DE FEBRER DE 1936- FRONT D'ESQUERRES

Aquells foren anys conflictius a tots nivells, en tots els partits, fossin de dretes o d'esquerres, s'hi produïen lluites intestines. S'anà obrint cada cop més l'escletxa entre nacionalistes i no nacionalistes, entre catalanistes i espanyolistes, entre poderosos i febles, entre amos i treballadors, i els petits nuclis municipals com ara Sant Just no en foren cap excepció.

En el govern de la Generalitat presidit per Lluís Companys i amb Josep Dencàs i Puigdollers com a conseller interí de Governació i Miquel Badia Capell (de malnom "Capità Collons" per ser l'organitzador de tota l'agrupació

paramilitar dintre de l'esquerra) s'anava treballant per Catalunya i se seguia un enfrontament continu i sostingut amb el poder central de Madrid, que aleshores estava regit per les dretes. A poc a poc el clima d'enfrontament anava creixent i va arribar a un punt d'inflexió insostenible en discutir-se la llei de contractes de conreu.

Daniel Cardona, al front del consistori de Sant Just Desvern, també era ben conscient d'aquest clima de revolta que s'anava creant, i en arribar el 6 d'octubre no dubtà a arrenglerar-se amb l'opció de Dencàs i Badia, la de preparar unes forces armades de Catalunya. Va passar-se el 6 d'octubre revisant els seus homes i recomanant paciència mentre esperava ordres que no acabaven d'arribar. Es proclamà l'Estat Català, tothom es mobilitzà al carrer, els mossos d'esquadra defensaren com pogueren el Palau de la Generalitat, i mentrestant Cardona es posava al front de tot un grup de gent disposada a lluitar i defensar l'adveniment d'aquell Estat Català enfront de l'Espanya. En aquest grup s'hi comptaven un bon grapat de noms de santjustencs i santjustenques com Sebastià Farràs, Josep Milà, Francesca Cases i un llarg etcètera.

Però la joia per aquest Estat Català no va durar gaire, l'exèrcit espanyol era fort i el govern de la Generalitat es va rendir i fou empresonat al complet a l'espera de ser jutjat sumaríssimament.

Els ajuntaments passaren a ser governats per una mena de juntes gestores, i Sant Just no en fou pas l'excepció. La junta gestora estava encapçalada per Gaspar Modolell i Jané, i els altres membres foren Pere Padrosa i Juncà, Jaume Marca i Bofill, Joan Oliveras i Cabestany, Josep Reyné i Llobet i Josep Domènech i Roig. Tot i que feien part de l'opció conservadora propera ideològicament a la Lliga, cal dir en honor a la veritat, que el que feren fou realment gestionar i seguir la línia que l'equip de govern anterior ja tenia marcada, com si de fet esperessin el retorn a una mena de normalitat perduda, que no va recuperar-se fins el 17 de febrer de l'any 1936.

La matinada del 7 d'octubre Daniel Cardona juntament amb el senyor Torrent i Amadeu Canela enfilaven el camí de l'exili al volant d'un Willis. Val la pena de relatar la cursa d'obstacles que va suposar aquesta sortida precipitada de Barcelona fins arribar a França. Canela ho recordava més o menys d'aquesta manera:

"Quan en Daniel Cardona s'adonà que les coses anaven a mal borràs, va decidir de passar pel CADCI i d'allí al carrer de la Canuda, a la seu de

Nosaltres Sols!. Allà donà ordres d'amagar tot allò que fos possible i fer desaparèixer qualsevol paper comprometedor amb noms i cognoms de gent que estigués lluitant. D'allà anàrem al carrer d'Aragó al garatge Abadal. Estava obert i sense vigilància, obrirem un cotxe i seguirem motoritzats cap a Sant Just. Dúiem amagades les armes que havíem recollit abans, i arribàrem al poble que encara era fosc. Vam anar a can Cardona, allí deixàrem amagades algunes de les armes i agafàrem munició. Canviàrem de cotxe i enfilàrem camí de Solsona, però en arribar a Manresa en lloc d'enfilar cap a Solsona via Súria, vam agafar direcció Calaf per Sant Joan de Vilatorta i d'allà cap a Ponts, però no arribàrem a passar de Ponts.

En arribar a l'entrada del poble hi havia un grup de la Guàrdia Civil de control. En veure'l en Cardona decideix que és millor de deixar el cotxe i seguir a peu camp a través, però la Guàrdia Civil ja ens havia vist i disparà. Jo que accelero i ens foraden el cotxe, baixem i mentrestant la Guàrdia Civil del control alertava la del poble. Ens detingueren a en Cardona amb en Torrents dintre del cotxe de la Guàrdia Civil i jo amb el nostre cotxe també vigilat per un altre guàrdia fins arribar a Lleida."

En arribar a la presó de Lleida, la detenció del "peligroso separatista" ja havia arribat a orelles del cap del govern espanyol, senyor Portela Valladares, que va cursar ordre urgent d'enviar Cardona cap a Madrid. Però l'astúcia de l'advocat Antoni Bergós va aconseguir capgirar els daus. Els concediren un permís de llibertat provisional enmig de la confusió del moment i Cardona aprofità l'avinentesa per passar a França. D'allà cap a Bèlgica. A Brussel.les, després de moltes gestions aconseguí l'estatut de refugiat polític i d'aquesta manera pogué tornar a França, on les autoritats el retingueren a Chartres i finalment el deixaren instal.lar a París.

A la ciutat llum va entrar de nou en contacte amb tots els activistes europeus i lligà una forta amistat sobretot amb nacionalistes bascos i gallecs com Eli Gallastegui. Allí conegué també la que seria la seva segona companya de vida, Jeanne, una periodista basca, activa i desperta, condecorada pel govern francès per la feina feta en la resistència i ben relacionada amb la premsa nacionalista de tot Europa.

A França, Cardona vivia dels seus diners i d'ajuts que li arribaven de l'interior de Catalunya i de fora, com també dels articles que anava escrivint. Sant Just restava a la memòria activa del dia a dia, no per estar lluny se

n'oblidà, ans al contrari. Vigilava el seu patrimoni que a poc a poc i amb tant de desgavell sabia que s'anava amagrint i desordenant. Patia per la família i gastava poc.

Aconseguí de crear tota una xarxa d'ajut entre exiliats com ell, gent que començà a treballar en la resistència dintre i fora de Catalunya. En aquesta xarxa s'hi trobaven Josep Milà, Miquel Massó i Llorens, Joan Layret, els germans Goday i un llarg etcètera.

A Espanya el bienni negre tocava a la fi i tots els grups polítics i moviments d'esquerres s'agruparen de nou al voltant del Front d'Esquerres. Guanyaren les eleccions i es reinstaurà el govern català format per una coalició entre Esquerra Republicana de Catalunya i la Lliga.

El 16 de febrer de 1936 Daniel Cardona tornà a casa, al mas, a incorporar-se, com si fos fora d'un dia només, a les feines de la terra i al front del consistori on fou proclamat alcalde per unanimitat.

1936-1937 SANT JUST DESVERN - DARRER EXILI A PERPINYÀ

La finca estava desgavellada pel temps que no hi havia estat i per les dificultats que la família havia patit per tirar-la endavant sola i sense recursos. Però amb hores i gent disposada va organitzar-la de nou. En l'àmbit polític mantenia contactes amb tots els serveis estrangers i per les notícies que li arribaven veia que la República perillava de ferm.

En el camp personal va comunicar als seus fills que volia unir-se en matrimoni a la seva companya Jeanne, la notícia no fou pas del tot ben rebuda, però aquest fou el fet. Com a polític i bon activista va fer mans i mànigues per unir totes les vessants dels nacionalistes catalans, per fer-los entendre que era necessari un front comú i deixar-se de capelletes. Va tenir entrevistes amb la gent d'Estat Català, amb els del Partit Nacionalista, amb Nosaltres Sols!, Palestra, l'ala esquerra de la Unió Democràtica, amb Esquerra Republicana de Catalunya i amb la Lliga Regionalista, però tot fou en va, estaven massa enfeinats en la lluita per la petita parcel.la de poder i no podien o no volien veure el mapa a l'engròs, ni entendre el joc del gran trencaclosques polític i econòmic que s'anava dibuixant a Europa i que acabaria afectant el mapa de l'Estat i de retruc les aspiracions de Catalunya.

Molt possiblement en aquest fragment d'un escrit de l'any 1929, hi trobareu resumides les idees i els arguments que Cardona seguia esgrimint per unir les forces de tots els nacionalistes:

" (...) Els Estats es vigilen i sospiten mútuament i es preparen per a una nova i més desesperant lluita. Catalunya, davant aquest estat de coses, necessita reconcentrar-se en ella mateixa; ha de desvetllar més i molt més encara l'auto-consciència de la seva personalitat nacional, ha de sentir i viure constantment la idea de l'alliberació de la Pàtria, i vetllar alerta els esdeveniments mundials; ha d'estudiar la posició que li cal prendre en cada cas, guiada solament per l'afany nacionalista, vers l'oportunisme profitós, calculant fredament, sense sentimentalisme de cap mena, i ha d'ésser amatent a obrar quan calgui, ràpidament amb valentia, sense vacil.lacions ni retrocedir per res, amb decisió als sacrificis necessaris per durs i dolorosos que siguin, fins assolir la restauració de la llibertat integral i completa independència de Catalunya".

Del seu mas estant veia com el nazisme prenia cos i força a Alemanya, el feixisme de Mussolini prenia Itàlia i com a Espanya les velles guàrdies militars i de l'Església catòlica conxorxaven, tot somiant un estat similar al dels seus homònims europeus. Sentia que si aquestes forces aconseguien el poder, els primers a rebre serien la gent d'esquerres i els nacionalistes. Testimoni d'aquest sentiment són els primers mots que pronuncià en arribar a casa de l'exili : "Estic més que content de retornar, però em temo que hauré de tornar a marxar i aquesta vegada serà més dura la lluita..."

Al poble va fer tot el possible per reunir la gent que estigués disposada a lluitar pel manteniment de l'estat democràtic i de progrés que la República havia possibilitat, però més d'un contacte l'entristí. Un d'aquests fou l'establert amb mossèn Antonino, aquell rector que l'havia casat feia uns anys i que era un dels caps visibles del poder al poble. Sabent de bona font com anaven les coses per Europa i coneixedor que el mossèn estava preparant el llibre *Notes Històriques sobre el poble de Sant Just* fent servir documents antics d'un gran valor històric per al municipi, va anar a avisar-lo que sobretot tingués els documents a bon recer, que els temps portaven vent de revolta i que si s'encenia la metxa i es produïa un aixecament feixista com s'anava perfilant, podien malmenar-se, cremar-se o perdre's per sempre aquells papers valuosos del patrimoni comú. Cantallut com sempre i suficient en el tracte com era, el mossèn va respondre que allò només eren fantasies,

mentides i faules que feien córrer els maçons i l'esquerra internacional per fer por al poble petit i a la bona gent, que no li escalfés el cap amb galindaines i el deixés fer. Per desgràcia, el temps donà la raó a Cardona, els papers es perderen en un dels incendis que va patir l'església en esclatar la Guerra Civil i el poble es quedà sense una bona part de la seva història escrita.

Entre brometes de maçoneria i informacions dels serveis secrets, arribà el 18 de juliol de l'any 1936. Les tropes feixistes amb Franco al capdavant s'aixecaren en armes contra la República, tot i haver jurat defensar-la. Hi hagué un moment de confusió entre tots els homes de lluita, però el dia 19 a Barcelona es va mobilitzar la població civil, anaven a demanar armes a la Generalitat i a les casernes i n'assaltaren més d'una i més de dues per aconseguir-les. A Sant Just es crearen dos comitès antifeixistes, un al capdavall del poble, l'anomenat Comitè de la Carretera, i l'altre al poble sota les ordres directes del consistori. Cardona va manifestar-se a favor de la Generalitat de Catalunya, malgrat les discrepàncies que anys enrera l'havien allunyat de més d'una acció de Macià. Fou nomenat cap del Departament de Guerra d'Estat Català i d'allí estant recomanava a tot el jovent que hi anava que s'allistés a l'escola de guerra de la Generalitat, a fi i efecte de poder crear uns bons escamots de combat. En el fragor dels primers dies, el conseller de Governació d'aquells moments, Josep Tarradellas, va decretar la transformació dels ajuntaments que havien de passar a regir-se per una comissió gestora on estiguessin representats tots els partits. D'aquesta manera Daniel Cardona i Civit va passar en qüestió d'hores d'alcalde a ciutadà ras. En aquells moments, veient com anaven les coses, en què tothom procurava, com passa en qualsevol inici de guerra civil, carregar a la guerra alguna venjança personal, algun assumpte pendent que res no té a veure amb les ideologies o l'economia, Cardona va avisar i va oferir amagatall i ajut per fugir si fes falta a més d'un veí de Sant Just sense mirar mai el color de les idees, sinó el valor de la ciutadania i de l'amistat.

Anècdotes de la guerra no en falten en la història de Cardona, per aquest esperit solidari amb els qui considerava amics, va anar de poc que no deixa la pell per una confusió pròpia de temps de revolta. Us n'explicaré una a tall d'exemple:

El Comitè Antifeixista de Catalunya va encomanar-li una missió especial al front aragonès. Cardona va complir l'encàrrec com tocava i quan es disposava a tornar cap a Barcelona fou detingut per un grup d'homes armats

que el confongueren amb un feixista. Aquella mateixa nit Jaume Balius i Mir va trucar a Joan Manent i Presas, tots dos llibertaris de Badalona i gent que malgrat estar ideològicament lluny de Cardona l'apreciaven humanament molt. La trucada de Balius era per avisar que calia actuar de manera urgent perquè la vida d'aquell home perillava. Balius va explicar a Manent que havien detingut Cardona a Casp perquè tornant d'una acció al front aragonès anava acompanyat de dos frares, als quals volia salvar. Junt amb un altre company, Sòria, es dirigiren esverats a la Conselleria de Governació per veure si sabien res de Cardona. Allà no els en pogueren donar cap notícia, només que hi havia indicis que podia estar amagat en algun antic convent. En sentir això se'ls va encendre la llumeta de les idees. Si aconseguien de trobar un xicot que aquells dies es dedicava també a matar gent, però que devia un gran favor a Cardona de l'època de l'exili a Perpinyà (l'havia avisat que la policia l'estava seguint) potser el salvarien. Localitzaren el noi i aquest en sentir el que passava, sense dubtar gens ni mica, enfilà amb els altres dintre de dos cotxes cap un vell convent dels afores de Barcelona. El xicot entrà pistola en mà i es dirigí ferm a l'home que, segons semblava, feia de "responsable" d'aquella mena de presó improvisada. Li preguntà on tenien Cardona, si l'havien dut a matar. S'hi barallaren i esbrinaren que era fora d'allí. A marxes forçades enfilaren la carretera i un cop comprovat que en el lloc "on els mataven" no hi era, tornaren a casa. Una mica per atzar, Balius l'endemà va descobrir on era que tenien empresonat Cardona a punt de durlo a "fer el paseillo". Sense perdre temps s'hi atansaren i, després de molt negociar per convèncer aquells homes que Cardona era el personatge més allunyat d'un feixista, Balius va oferir el seu cap a canvi de la llibertat de Cardona. Davant d'aquesta prova el deixaren anar. Ell va tornar a casa, a Sant Just, al mas, al costat dels seus, agraït als amics de lluita malgrat no ser-ho d'idees.

A finals de l'any 1936, després de diverses incursions frontera francesa enllà per passar gent d'una banda a l'altra, va començar a plantejar-se de sortir de nou cap a l'exili. El 10 de maig de 1937 emprengué el camí cap a França, amb la consciència ben clara que aquell cop seria llarg, dur i penós l'exili. Abans de marxar havia mantingut una reunió amb tota una colla de gent ferma de la comarca del Barcelonès i del Baix Llobregat. Els comunicà la seva intenció de marxar a causa de les múltiples amenaces de mort que havia sofert, va deixar a Artemi Aiguader i a Casanoves l'encàrrec de vetllar

pel benestar de la seva família, a la qual un cop més es veia obligat a deixar desemparada.

El 25 de maig ja vivia a rue Racine 6 de Perpinyà, vivia sol i tenien cura d'ell la família Cayuela, de qui tota la família Cardona guarda un molt bon record. Jeanne hi anava de tant en tant a visitar-lo entre missió i missió. Ell va començar a treballar pel Servei d'Ajut als refugiats, que era com un departament creat conjuntament entre la Generalitat de Catalunya i el govern espanyol republicà. Mantenia un estret contacte amb l'exconseller Josep Dencàs i Puigdollers, exiliat a Banyuls de la Marenda igual que la família Hurtado, el capità Doutres, Ventura Gassol, Denis Bauby i un grapat més de catalans i espanyols que a poc a poc anaren a cercar refugi a les terres de la Catalunya Nord. La guerra feia estralls a tot l'Estat espanyol, i ell de França estant mantenia el contacte amb la família per diferents vies. A França augmentava la pressió dels refugiats espanyols que arribaven en allau, els refugiats catalans pugnaven per fer un front comú de resistència, però les discrepàncies eren massa grans per aconseguir-ho. Els uns creien encara que francesos i anglesos no permetrien que la República caigués sota la fèrula d'un règim feixista, s'equivocaven. Cardona i una bona colla d'exiliats, bregats en múltiples batalles i en la política, veien clar que, tal com anaven dades a Europa, amb el nazisme avançant per la manca de convicció de francesos i anglesos a fer acomplir els pactes de no-injerència i posar en marxa els pactes preestablerts d'ajut en cas d'intervenció o d'ocupació d'un tercer (Txecoslovàquia, Polònia...), ni francesos ni anglesos no mourien un dit per la República. Tenien por del gran enemic i la deixarien a l'estacada tancant fins i tot la frontera a l'entrada d'armes provinents de la URSS, darrer gest internacional d'ajut a la República Espanyola.

Arribà 1938, amb les ofensives de l'Ebre i el Segre. El mes d'octubre el president Lluís Companys i el conseller Tarradellas cridaren Cardona a Barcelona. Volien planificar una estratègia per salvaguardar la capital del país, però algú va xerrar massa i aquella visita llampec fou en va. Quan trepitjà Barcelona, agents de l'anomenada quinta columna, serveis secrets feixistes, l'esperaven i va haver de fugir sense poder organitzar res de res.

La fugida la féu per muntanya i a peu. Passaren per Maçanet de Cabrenys, el coll de les Salines, el coll de Pous, mas Cavil, mas Braser, Villiers i Ceret de Conflent fins arribar a Perpinyà. Un cop a casa, Cardona va sentir la primera fiblada forta de la malaltia que en uns anys el duria a la

mort. Va patir un atac de fetge i el feren reposar de grat per força. Un cop restablert va iniciar de nou la tasca, sobreviure no era pas fàcil i saber que la família patia la guerra encara ho feia menys païdor. Escrivia sovint als fills donant-los consells, enviant-los records per als veïns i demanant notícies de tots aquells que sabia al front de guerra. De mostra, aquestes ratlles:

Carta a Jordi Cardona-Perpinyà 29-09-1938

"Estimat Jordi: He rebut les teves dues cartes del 18 i el 19 de l'actual mes i he tingut una gran alegria per dos motius, primer perquè jo estava amb molta ànsia per tu degut a no sapiguer l'alcanç de les teves ferides, segonament pel que m'has escrit tot seguit.

Així que rebis aquesta carta, en cas que tornis a estar incorporat, em tens de dir a quina adreça puc enviar-te quelcom per l'hivern. Jo ho trametré per via del servei en què treballo al Ministeri d'Assistència a Barcelona i allí espero t'ho enviaran. Jo he passat uns dies que quasi no he menjat, però per tu ho trauré de qualsevol lloc. Et dic això perquè m'han demanat de Barcelona, per la secretaria en un lloc de Govern, i estic esperant que m'avisin per anar-hi. Escriu-me sempre aquí, no ho facis a Sant Just Desvern, encara que vagi a Barcelona no hi aniré. Ja ho tens entès... En Gaztañaga, ex-sacerdot basc, que està treballant al servei de la república, va de París a Praga i fa dies doncs que no l'he vist. En Ventura Gassol, ex-conseller de Cultura, a qui he vist i també l'Artemi Aiguader, em donen records per tu. Ja sabia la mort en combat d'en Jordi Sariol, capità d'Estat major com la d'altres companys nostres. Hauries d'escriure a en Lluís Escaler, car aquest escriu a tots els companys de la Rambla de Catalunya 32, i així se sap com se troben i les necessitats que tenen. Ell viu a C/ Còrsega, n. 452, 4a de Barcelona.

Dintre d'un parell de setmanes, es publicarà a París un llibre meu, a compte de la Comissaria de propaganda de la Generalitat (...)"

Carta a Núria Cardona-Perpinyà 25-12-1938

"Estimada Núria: He rebut la teva carta que m'apresso a respondre. El paquet que has rebut, no vaig ésser jo qui te'l va fer enviar, sinó que vaig aprofitar un donatiu generós, per fer-te'l enviar a tu. Sàpigues que malgrat la meva bona voluntat i el meu desig, no puc desgraciadament enviar-vos per ara gaire cosa, car suposo que deus saber les innombrables dificultats econòmiques que he passat, fins al punt de no poder sopar bastantes nits, i gràcies als amics Ventura i altres que tu coneixes, que han fet moltíssim per mi. Jo estic bastant bé del fetge, no havent tingut cap crisi de fa unes setmanes, en tot cada dia m'aprimo més. Segueixo pas a pas la lluita actual dintre de Catalunya i fora d'ella, i ja saben els meus amics que si els sóc necessari, baixaré tot seguit a Barcelona, on tenen solament que cridar-me. No he deixat ni un moment, cal que ho sàpigues, els meus ideals de la meva vida. Treballo moltíssim on ara estic actualment, fins els diumenges. I si cobro amb relativa normalitat, podré anar tirant passablement del punt de vista econòmic. Estic content de que m'hagis escrit, i esper, que ho faràs sovint, dient-me sobretot l'estat de salut del Francesc, a qui t'encarrego que li facis un petó de la meva part. I tu vigila sobretot els innombrables trencacolls que poden passar-te i sigues prudent. No puc ésser més llarg, per mor del treball, ni vull parlar-te de res familiar, perquè sé que és inútil. Sàpigues, però, que mai t'he deixat d'estimar, i que esper un dia jo mort o no, em faràs justícia, jo que no he sigut injust mai amb ningú."

Carta a Jordi Cardona 25-12-1938

"Estimat Jordi: He rebut la teva carta del 9 del corrent, content de sapiguer noves teves. Les cartes són, que he rebut per ara, del 13, 18 i 20 de setembre i aquesta última del 9 d'octubre. Millor que et traslladin a un Sanatori, per a complementar-te la curació del

braç, espatlla i cadera, car unes ferides mal curades un altre dia et podrien donar un mal resultat. Espero que tot seguit a tu et sembli que et puc enviar una mica de roba d'abric, m'ho escriguis de seguida que t'ho enviaré, però tingues cura d'enterar-te abans, per mor que ho rebis bé i segur, i no es perdi pel camí. Sobretot si el braç et fa mal, diga-ho al metge, de manera que quedis ben curat.

En Ventura Gassol, que es cuida a París del meu llibre, fa dies que no m'ha escrit, ço que em fa pensar, que com els diners s'acaben per tothom, es troben en dificultats per a fer el dipòsit que demana l'editor. No obstant, ell ha fet molt per mi i està empenyat en fer-lo sortir, i ja té el permís i ajuda d'en Josep Tarradellas, que no fa gaire setmanes va passar per aquí i va parlar amb mi. Fa una setmana que han operat aquí, la filla petita del president Macià, que jo vaig anar a veure i que es troben quasi a la misèria... Qui ens ho havia de dir... De totes maneres, mai com ara, degut a les circumstàncies anem tan units. T'aconsello de no ficar-te en res, i complir el teu deure i el que et manin els teus superiors. No t'escric més llargament perquè avui treballem molt, fins i tot els diumenges, matí i tarda, i estic més que cansat, a més a més he estat dos dies malalt del fetge o d'un grip. Per altra part no cobrem i tot augmenta les dificultats i l'humor. Sé que el capità Bachs i en Jaume Llopart, l'arquitecte, són a la Seu d'Urgell als serveis d'Informació i de policia, i que en Dalmau i Farreras, editor, és al front del Segre en serveis de Cultura, que és el seu ram. El mossèn Bartomeu Barceló, sacerdot, que tu coneixes i que sovint venia a dormir i menjar a casa, em dóna molts records per tu. Igualment en Sords, Doutres, Massot. De la Núria, la teva germana, no he rebut cap carta, ni bona ni dolenta.

Què en saps del Sebastià Farràs i Valls? Jo l'aprecio molt perquè ha sigut dintre de la seva senzillesa un amic dels més fidels."

Un xic abans del Nadal de 1938 l'havien passat a Catalunya per mantenir una reunió amb Blasi, Planells i Cases juntament amb Manel Pagès i el germà del capità Escofet. Un cop de retorn a França, Josep Dencàs i Puigdollers va visitar-lo en qualitat de metge, no pas com a exconseller. La guerra a Espanya avançava, els feixistes guanyaven posicions, el Govern republicà amb Azaña i Negrín al capdavant enfilà cap a l'exili, de la mateixa manera el 8 de febrer de 1939, el president Lluís Companys i altres consellers arribaren a París. França i Anglaterra, aquell mateix dia, reconeixien el general revoltat i el seu govern com a legítims. A dintre d'Espanya s'aplicà l'anomenada *"Ley de Responsabilidades Políticas"*. Cardona, com tants d'altres, era a les llistes. Li requisaren tots els comptes corrents malgrat que el seu dossier mai no arribà a cap tribunal ni s'ha pogut trobar mai enlloc. El primer d'abril de l'any 1939 la resistència antifeixista s'ensorrà definitivament. Cardona féu un darrer viatge llampec a Barcelona per netejar de documents comprometedors la seu de la Unió Catalanista i Estat Català.

Jaume Martínez i Vendrell recorda, però, que en aquesta època començaren a mobilitzar-se per mantenir una certa resistència i no perdre la xarxa almenys entre la gent de Nosaltres Sols!, fet pel qual a principis de juliol de 1939 ell i Gregori Font sortiren furtivament del camp de concentració de Sant Cebrià per anar a veure Daniel Cardona a Perpinyà. Allí planificaren la primera entrada clandestina a Catalunya. En aquesta estada Cardona nomenà Jaume Martínez cap de Nosaltres Sols! A Catalunya, en trobades posteriors, planificaren i dugueren a terme diverses incursions en territori català, Cardona els facilità plànols de la frontera juntament amb la recomanació i adreça de Jaume Planells, membre de Nosaltres Sols! veí de l'Hospitalet, que feu d'enllaç amb tots els altres membres de Sant Just, el Maresme i Barcelona.

El 3 de setembre de 1939 França i Anglaterra es decidiren a declarar la guerra al gran enemic, l'Alemanya d'Hitler. Per Cardona i tots els companys d'exili, fossin polítics o civils terroritzats, l'estada a França va endurir-se atès que estaven en un país dividit, i la seva condició era doble: d'una banda eren exiliats i de l'altra dones i homes d'esquerres. Cap d'aquestes condicions facilitaven la vida sota el règim col.laboracionista de Vichy. A principis de 1940, segons els escrits de Jaume Martínez i Vendrell, Daniel Cardona fa saber a través de Jaume Planells a tots els altres militants de Nosaltres Sols! que, atesa la nova situació creada amb la guerra, fóra molt interessant que

el grup retornés a Perpinyà, i així va ser. D'aquella data en endavant les trobades entre els diferents grups foren freqüents i les divisions pràcticament insalvables.

FINALS DE 1939-8 DE MAIG DE 1942 -FRONT NACIONAL DE CATALUNYA

La derrota davant l'exèrcit franquista el mes de febrer de 1939 va significar la fi d'Estat Català. Els camps de concentració francesos eren plens de nacionalistes catalans amb visions diferents que encara discutien sobre l'orientació a seguir. La direcció del partit estava dividida en dos sectors, liderats per Cornudella i Borrell.

Es feren unes eleccions que donaren per bona la línia de Borrell, però tot plegat era força buit de contingut, ple de desencís. Aparegué a la palestra el manifest de l'antic president del Parlament català, Joan Casanovas, on reclamava una unió veritable dels catalanistes convençuts, on denunciava la fallida moral dels polítics responsables de la Generalitat i l'ERC, on animava a deixar de fer unions per fer reviure agonitzants. En el mateix moment que Borrell s'identificà amb les tesis de Casanovas, Tarradellas i Companys tallaren la seva ajuda econòmica i logística i la passaren a Cornudella. Fet i fet, tot revaloritzava les idees i la figura d'aquest santjustenc tossut que de sempre havia propugnat les unions sense capelletes, les xarxes ben construïdes de gent capaç de resistir i atacar. Cardona, durant tot aquest temps, no havia deixat de connectar amb gent de diferents tendències, joves pertanyents a Som!, al FNEC, al BEN i a l'ERC. Al mateix temps un bon amic d'ell, també al camp de concentració de Sant Cebrià, Jaume Martínez i Vendrell, reconstruïa la xarxa clandestina per passar la frontera.

Arribà finals de 1939 i es féu una reunió a París d'on sortí el Front Nacional de Catalunya (FNC). Hi eren presents Joan Cornudella i Antoni Andreu i Abelló pel sector dissident d'Estat Català, Manuel Cruells com a ex-militant de les Joventuts d'Estat Català, Manuel Pagès pels nacionalistes a l'interior, i Jaume Martínez Vendrell per Nosaltres Sols! Daniel Cardona no hi va poder assistir perquè just acabava de tenir un atac de fetge. De totes

maneres el FNC seguia les línies mestres de la idea cardonista: creació d'un front unitari al marge i per sobre dels partits polítics, disposat a preparar la lluita armada contra l'administració espanyola a Catalunya, partint de França com a territori de seguretat i per tant disposat en certa mesura a treballar pels serveis d'informació francesos. Aquestes xarxes d'informació es feren més fortes en avançar la guerra europea i marcaren el nacionalisme radical clandestí davant la repressió franquista.

Cardona seguia, doncs, la lluita i mantenia el contacte amb la família, almenys a nivell epistolar. Preguntava sovint per Antoni Malaret, Romeu o Milà, joves que havien lluitat defensant la República, fills del poble que ara estaven empresonats o bé amagats o camí de l'exili.

La malaltia el rosegava i el ritme de feina en l'escriptura d'articles se'n ressentia. Ell, però, seguí enviant la seva opinió a les revistes europees i catalanes clandestines. Les cartes d'aquesta època reflecteixen la gana, la manca de diners i la fermesa en les idees. Dóna consells als fills per tal que mantinguin el tremp, el patrimoni i els ideals d'independència.

El 15 d'octubre de l'any 1940, després de patir un consell de guerra del tot irregular, fou afusellat al castell de Montjuïc el president de la Generalitat, Lluís Companys. La repressió planava damunt de tot l'Estat espanyol transformat en *UNA, GRANDE Y LIBRE.*

Cardona decidí de passar el Nadal a Sant Just, i amb l'ajut de dos oficials dels serveis secrets belgues celebrà les festes entre els seus, amagat a casa. Tornà a França mentre a Sant Just el franquisme també transformava el consistori, procedia a fer alguna detenció i prenia represàlies contra la gent que s'havia destacat a cara descoberta en la defensa del règim legítim republicà.

De nou a França, visqué a Banyuls de la Marenda, anava escrivint a casa, donant consells i procurava que no es notessin massa les dificultats econòmiques que patia. El 5 d'agost de l'any 1941, la festa major del poble, va tornar per passar tres dies al mas amb la seva nova esposa. Jeanne va continuar camí cap a Alacant, ell restà amb la família i aprofitaren per celebrar un consell familiar per aclarir i posar en solfa les qüestions de terres i patrimonis. Un cop enllestit, s'assegué a la seva butaca de vímet i escoltà el concert de festa major que sonava a la plaça. Ja se'l veia molt prim i cansat i patia forts dolors. Tornà cap a França ajudat per uns amics i entre anades i vingudes clandestines, cartes, gana i guerra, arribà l'any 1942. França

estava ocupada per les tropes d'Hitler amb el vistiplau del general Petain i els seus titelles, els agents francesos sota el règim de Vichy ajudaven tant com podien els de la Gestapo i Cardona cada dia se sentia més afeblit i cansat. Aquella ja no era la seva guerra.

18 DE MAIG DE 1942, RETORN DEFINITU A CASA-L'EXILI INTERIOR

El dia potser era clar, però per Daniel Cardona aquell horitzó estava ben enterbolit, volia tornar a casa, al mas, amb els seus, a veure les vaques, els horts, els fills. Va emprendre el camí de retorn, cap a l'exili interior, ajudat per uns amics. La ruta que seguiren fou: Font-romeu, Vallcebollera i cap a Guardiola de Berguedà. Un cop arribats a Berga amb cotxe, s'adonaren que hi havia molts controls i decidiren canviar la ruta. En lloc de passar per la carretera de Manresa enfilaren cap a Solsona, on la família Pera els acollí. D'allí estant avisaren en Jordi, que el 14 de maig a dos quarts d'onze anà a recollir-los. Restaren a casa de la promesa d'en Jordi, Maria Pera, un dia més, i el 15, aprofitant que hi havia mercat, entre carros i traginers sortiren en direcció a Sant Just. L'arribada a la llar, al seu poble, amb la família, va fer que de nou la il.lusió es dibuixés al seu rostre adust. Donava gràcies a Sant Daniel i als morts de la família per haver-lo protegit, i prengué amb gust la primera sopa de farigola que li oferiren. Un cop establert, veié astorat, amagat darrera l'encanyissat del terrat de la vaqueria, com en direcció a l'església desfilaven tota una colla de nois i noies vestits amb uniforme de la Falange en formació militar.

Un cop establert a Sant Just, Cardona va continuar fent una vida ordenada, marcada per una malaltia inguarible. Es llevava tard, es refeia i es passava les hores escrivint al seu despatx de les golfes. D'allí estant badava per entre les persianes, observava la gent que feinejava per la casa: Lluís Campany, Josep Oliveres, el carreté, Miquel Casanoves... Quan l'estiu va treure el nas fent pujar la temperatura de l'ambient i dels ànims, sortia disfressat de casa i d'amagat anava al consistori per escoltar les sessions i als vespres, acompanyat pel seu fill Jordi, passejava pel poble. Primer anaven al mas, d'allà al Pedró i més tard fins a la Rambla. Cada setmana procurava

d'arribar-se a Barcelona per anar restablint les relacions amb els vells amics, anava a casa del doctor Rodó a visitar-se i a fer enllaços de la resistència. El FNC ja exercia de corc a dintre mateix de Catalunya i erosionava tant com podia el sistema donant força maldecaps a la policia.

Per la festa major de l'any 1942 - la darrera per Daniel Cardona -la seva germana Ascensió i la Teresa, la fidel minyona, li prepararen un àpat del més bo i millor. Un cop dinats, tots plegats escoltaren les darreres sardanes que sonaren a Sant Just fins ben entrats els anys setanta. El 10 d'agost marxà cap a Solsona amb la Maria, per veure si es refeia una mica de la malura. Segons el testimoni de Jaume Martínez i Vendrell, aquella anada a Solsona li feia molta il.lusió, a més a més podria fer d'encarregat dels grups de talladors de bosc que treballaven per compte del seu futur consogre i podria flairar l'olor de resina, els pins i l'aire d'aquella comarca que li tenia el cor robat. Però tot fou en va, el dia 8 de setembre, quasi un mes després d'haver marxat, demanava de tornar a casa. En Jordi anà a buscar-lo i el dia 10 tornaven.

Un cop arribats a Sant Just cridaren el doctor Ribalta. El visità i informà a la família que la malaltia havia fet una bona avançada i estava a les darreries. Ell es va passar la tarda ordenant papers i escrivint el testament, fent consultes legals amb el seu cosí, Lluís Rodó, el procurador Josep Maria Puig Janer, i la seva germana Ascensió. Entre papers, sentides del dolor, passejades al capvespre i records enfilats arribava l'hivern. Van instal.lar-lo al menjadoret de baix, així no anaven de bòlit per tota la casa, posaren un llit de ferro d'hospital, on ja havia mort la seva primera esposa, i allí anà aguantant crisi rera crisi. Abans de Nadal es llevava i anava a la llar de foc, on rebia visites dels pocs amics que estaven assabentats de la seva presència al poble, d'allí estant amb una ràdio pròpia de l'època seguia els esdeveniments de la guerra europea i es deixava visitar pel doctor Ribalta.

Seguint el fil de la memòria de Jaume Martínez, quan Cardona tornà a Sant Just, el primer cop que anà a Barcelona el cità a les 9 del matí al claustre de la catedral i ens explica que: "Era conscient que la malaltia i la discreció farien molt difícils els seus desplaçaments i semblava que és volgués acomiadar d'aquell barri que era el cor de Barcelona i de Catalunya. Parlàrem una bona estona allà al claustre mateix i després sortírem a donar un tomb pels voltants. En acomiadar-nos vam quedar que, per a les seves entrevistes futures, l'aniria a veure jo a casa seva, amb la màxima discreció possible".

Ben entrat l'any 1943, ja tenia tots els papers ben endreçats, mantenia contactes amb els resistents i seguia tractant d'aconseguir la unió contra el franquisme de totes les forçes i tendències nacionalistes. Jordi Cardona recorda la visita a mitjan gener de Joan Cornudella, aleshores secretari d'una de les branques d'Estat Català. Va anar-hi per tal de poder arribar a un acord possible amb el FNC, que no va produir-se. Emparaularen una segona visita que mai no arribà a tenir lloc. El doctor Ribalta ja havia avisat la família que en qualsevulla de les crisis que patia, el malalt podia morir. Calia que estiguessin a l'aguait.

8-9 DE MARÇ DE 1943 - FINAL DE TRAJECTE

Febrer va passar d'una revolada. El visitaven els amics de sempre, Sebàstia Farràs, el doctor Ribalta, el doctor Rodó, Miquel Casanovas i tota la família. El dia 6 de març fou el darrer que va poder posar els peus a terra per passar una estoneta davant la llar de foc en companyia de Casanovas. El dia 7 era un diumenge, en Jordi va anar a missa i tot seguit s'encaminà a Sant Feliu on havia de pagar uns estris que havien comprat per al mas. En arribar a casa, cap a quarts d'onze, va trobar-se tothom trasbalsat. El seu pare patia una crisi molt forta, cridaren el doctor Ribalta i el doctor Rodó, però poc pogueren fer-hi, aquella fou la darrera fiblada. Per estalviar-li patiments innecessaris li injectaren morfina, mentre pregava a en Jordi que li premés fort la mà. Cap a dos quarts de set del vespre aparegué mossèn Antonino Tenas, el senyor Negre, com l'anomenava ell a les missives de l'exili. Venia acompanyat d'Oleguer Farràs i Amigó, d'escolà, per administrar-li l'extrema unció. Feia tard, mossèn Batlle ja la hi havia procurada. En veure'l, però, Cardona va demanar que els deixessin sols per poder xerrar una mica. Del que es digueren, mai ningú no en va saber res, sols pogueren veure la cara trasbalsada del mossèn en sortir de la cambra. Després anaren passant-hi els fills, als quals recomanà mantenir l'estima als seus i a la terra.

Fora d'aquella cambra, però, la realitat s'anava imposant, el doctor Ribalta plantejà la qüestió de qui certificaria la mort d'algú que, en principi, de cara a les autoritats, no era pas allà.

Daniel Cardona entre esbufec i esbufec donava instruccions al seu fill Jordi. Volia que l'enterressin al nínxol de la família on ja reposaven els ossos de la seva primera esposa. Volia que l'embolcallessin amb la bandera estelada i que fessin honor al nom i els ideals pels quals havia lluitat sempre. I així fou com el rellotge tocà dos quarts de vuit, era fosc i el darrer alè sortí del seu cos, morí envoltat de la família i la fidel Teresa.

La nova de la mort de Daniel Cardona va escampar-se pel poble com una metxa de pólvora seca encesa. La casa s'omplí d'amics, veïns i parents. La família els recorda a tots i els ho agraeix. Amb ells el vestiren i l'embolcallaren amb la bandera estelada. Un amic escultor, juntament amb Xavier Modolell, féu la màscara mortuòria amb guix i a corre-cuita, tingueren el temps just de netejar els estris i seguir en Jordi cap al darrera de la casa, mentre la policia entrava pel davant enviada pel governador civil de Barcelona i sota la supervisió del cap de la Falange de Sant Just, el senyor Gazulla.

En Jordi tornà a baix de dues gambades i va trobar-se tota la família asseguda i espantada escoltant el discurs del cap policial:

"De ninguna manera queremos que se produzca un entierro normal, y menos que se lleve a cabo ningún tipo de manifestación popular. Queremos que este señor sea enterrado de forma discreta, después de serle realizada la autopsia pertinente y que los médicos que le han estado atendiendo sin dar parte a las autoridades de su presencia, como era su obligación para con el régimen, sean procesados por este acto de desacato. Será enterrado a las seis de la mañana con la única presencia de sus hijos y hermana. Esta casa deberá permanecer cerrada y vigilada para evitar la presencia de cualquier persona ajena a la familia..."

La família Pera va hostatjar-se a can Pons i el setge de la policia i la Guàrdia Civil només fou burlat per Maria Pons i Neus Pros. Després encara es produiren unes quantes discussions entre Jordi Cardona i el senyor Gazulla quan va anar-lo a veure per demanar-li explicacions pel tracte rebut. El cap de la Falange, en veure que aquell xicot estava disposat a tot, va aconseguir que no es practiqués l'autòpsia al seu pare. Allò que no va poder evitar va ser el processament i les represàlies posteriors que patiren els metges que l'havien atès.

Cap autoritat del poble, llevat del mateix senyor Gazulla i els altres caps de Falange, els senyors Lozano i Margarit, no va anar a can Cardona. Passaren la nit i la vetlla en estricte intimitat familiar i així arribaren les campanades

de les sis del matí del dia 9. A dos quarts de set una cerimònia breu tingué lloc a la casa mateix, oficiada pel vicari i dos escolans, sempre sota les ordres governatives.

Plovia una pluja fina i el poble era desert, pres a l'assalt per la Guàrdia Civil. Sortiren de casa tota la família darrera el cotxe de cavalls que duia el fèretre amb un ram de roses vermelles al damunt. El darrer gest anònim de condol el feren uns treballadors que estaven construint la xemeneia de la Sanson, es llevaren la gorra tot acotant el cap al pas de la comitiva. Un cop al cementiri es dirigiren al nínxol 109; Valls, l'enterramorts féu la seva feina. Resaren un parenostre i tornaren cap a casa amb el cor petit i l'alè contingut.

De tot això, ara en fa una mica més de cinquanta anys. Can Cardona segueix ferma al bell mig del nostre poble i l'esperit de progrés i respecte de Daniel Cardona i Civit, malgrat els silencis imposats i els acomodaticis, lluu encara en els cors de més d'un. REP.

DIVISA

Viatjar en terres

no quedar-se en cap,

amar en totes una noia verge;

creure en la guerra perquè és bo el combat,

cada ferida la sang d'un poema.

Quan Déu ens cridi poder contestar:

Tant estimava que es vessava el veire.

Joan Salvat-Papasseit

BIBLIOGRAFIA

Arxiu Privat de can Cardona

Bilbeny, Jordi (1991), *L'independentisme de Salvat-Papasseit.* Editorial Sirius.

Cardona i Civit, Daniel (1984), *La Batalla i altres textos.* Edició a cura d'Enric Ucelay da Cal. Edicions La Magrana.

Diversos Autors, *Enciclopèdia Catalana*

Diversos Autors (1931-1939), *Documents,* volum 1 i 2. Edicions 62/La Gaia Ciència.

Diversos Autors (1992), *Miscel.lània d'Estudis Santjustencs,* núm IV. Centre d'Estudis Santjustencs.

Diversos Autors (1993), *Miscel.lània d'Estudis Santjustencs* núm V. Centre d'Estudis Santjustencs.

Gironès i Sabaté, Joan, "Daniel Cardona i Civit, un gran patriota i alcalde" a *La Vall de Verç,* núm 35. Pàg. 14-15.

Izard, Miquel i Borja de Riquer (1983), *Conèixer la història de Catalunya.* Editorial Vicens Vives.

Malaret i Amigó, Antoni (1976), *Daniel Cardona i Civit.* Conferència que pronuncià el 28 de febrer de 1976 a l'Ateneu de Sant Just Desvern.

Malaret i Amigó, Antoni (1992), *Retalls, parlaments, articles i altres escrits.* Edicions El Llamp.

Manent i Presas, Joan (1977), *Records d'un sindicalista llibertari català.* Éditions Catalanes de París.

Martínez i Vendrell, Jaume (1991), *Una vida per Catalunya, memòries (1939-1946).* Editorial Pòrtic. Barcelona.

Les fotos han estat cedides per la família Cardona.

AGRAÏMENTS

Gràcies principalment a tota la família Cardona que tant m'ha ajudat, facilitant-me la tasca entre tota la documentació privada, a la meva mare per encoratjar-me en la tasca d'escriure, a l'equip del Centre d'Estudis Santjustencs per la seva paciència, a Jaume Milian per ser-hi, a Enric Campreciós pel suport tècnic, a la senyora Carme Pérez, vídua Bas, per haver estat tan bona mestra transmetent-me l'estima i l'interès per la memòria col.lectiva, a la tia Mercè, Tonton Puente, en Pepitu, la Tere, la Teresa i Ramon Navàs exiliats a França que m'han explicat incansablement les seves i altres cuites, mantenint viu el record de l'èxode i l'amor a la pàtria petita, i a tots aquells veïns i veïnes de Sant Just que han fet exercici de memòria per ajudar-me a fer més amè aquest retrat de l'home que va ser Daniel Cardona i Civit. Gràcies.